

Når demningen brister

Taler

Sigbjørn Hølmebakk

Dato

15 april 1961

Sted

Oslo

1 Arbeiderpartiets stilling til atomvåpen på norsk jord, er så langt fra den eneste grunn til at vi trenger et nytt parti. Det var foranledningen, dråpen som fikk begeret til å flyte over og som fikk de fleste av oss til å føle at nå var grensen nådd.

5 Nå er spørsmålet avklaret. Landsstyret har fattet sitt vedtak. Hva man enn sier om dette vedtaket, er vel alle enige om én ting: Atomparagrafen er svekket. Jeg tror at de aller fleste av oss har formuleringskunstene så langt oppe i halsen, at det kan være nødvendig å se dette spørsmål i en litt større sammenheng.

10 I disse dagene er det hendt to ting som mer enn noe annet opptar vår fantasi. Det ene er rettssaken mot jødemorderen Adolf Eichmann. Det andre er den russiske romfareren som har foretatt menneskenes første flukt i verdensrommet.

15 Det ville være galt å se på disse to som alminnelige mennesker. De er blitt symboler, representanter for to tidsaldre. Den ene representerer fortidens fornedrelse, djevlskapen, krigen, ødeleggelsen.

20 Den andre er en representant for fremtiden og menneskenes muligheter.

Vi er gått inn i en ny tid.

25 Som aldri før står verden i dag ved en skillevei. For første gang i menneskehetens historie, har vi fått muligheter til å realisere det som har vært målet for all menneskelig streben: Å sikre menneskene et liv i trygghet, i frihet og fred.

Og likevel kan vel knapt noen tidsalder oppvise en så gjennomgripende nød og angst som nettopp i dag.

Atomkrigen kaster sin skygge over vår hverdag og truer med å legge vår jord øde.

35 Kløften mellom rike og fattige land blir større, i dag lever to tredjedeler av jordens befolkning i den ytterste nød.

Frykten vokser i takt med rustningene. Redselen for krigen driver oss stadig nærmere krigen. Og nøden i de underutviklede land vokser fra dag til dag.

40

Men dette bildet har ikke bare mørke trekk. Fordi det er vår oppfatning at det nettopp er kapprustningen og den kalde krigen som hindrer oss i å yte effektiv hjelp, er vi like fast overbevist om at hvis vi virkelig får øynene opp for nøden i verden, og setter alle krefter inn på å yte hjelp, vil dette være det beste, og vel
45 også det eneste middel til å vinne over den mistenksomhet som har skapt den kalde krigen og som forgifter den internasjonale atmosfære. I opplevelsen og kampen mot nøden, lærer menneskene seg til å forstå hverandre. Det jernteppet som eksisterer i dag, er kunstig. Det finnes bare ett jernteppe i verden: Mellom de som lider nød og de som har det godt.

50

Klassekampen er flyttet ut i verdensmålestokk.

Derfor er protesten mot atomvåpen ikke bare en protest mot bomben i seg selv, men en protest mot angsten og motløsheten, mot den kalde krigen, mot hele
55 den djevlskapen som i dag sitter på anklagebenken nede i Jerusalem, og som igjen er en frukt av en militarisme som i dag er blitt vår allierte.

Noen vil kanskje reagere mot dette. Tyskland er i dag vår allierte i kampen for vår frihet.

60

La oss kaste et blikk tilbake. La meg få lov til å komme med to sitater. Det ene er hentet fra Potsdamavtalen, og det heter her:

«Inntil videre skal det ikke opprettes noen sentral tysk regjering. Den tyske
65 militarisme og nazisme skal utryddes. Fullstendig avrustning, og oppløsning av alle militaristiske og halvmilitaristiske organisasjoner.

Alle som har vært mer enn «papirmedlemmer» skal fjernes fra offentlige eller

70 halvoffentlige stillinger.

Forbud mot nazistisk og militaristisk propaganda.

75 På kortest mulig tid desentralisere det tyske økonomiske liv med det mål å tilintetgjøre den bestående overdimensjonerte økonomiske konsentrasjon, som spesielt er representert av karteller, syndikater, truster og andre monopoler».

Noen vil kanskje si: Dette er så lenge siden. I dag er det Sovjet som er den virkelige fare.

80

La meg da få lov å sitere en annen erklæring. Et utdrag av den tale kong Haakon holdt da russerne rykket inn i Kirkenes:

85

«Russeskrekk er ikke et fenomen av ny dato. Vi kjenner myten om de russiske sagfilerne under tsartiden. Det nye som kom til etter den russiske revolusjon var «bolsjeviskrekken». - Til dags dato mangler vi det ringeste bevis for at Russland har hatt aggressive planer overfor Norge. Vi savner derimot ikke beviser for at russe- og bolsjevikfrykten systematisk er oppagitert av makter og kretser som hadde aggressive planer mot Russland. Bevisene er til overflod til stede i den politiske historie fra 1918 til i dag.»

90

95 Det er ikke på noen måte min mening å antyde at våre styresmakter er representanter for de krefter som Kong Haakon talte om. Men jeg tror at den kalde krigen har fanget oss inn i et nett, som i den grad har forblindet oss at vi ikke lenger hverken kan eller vil se den uhyggelige sammenheng, og det uhyggelige som holder på å skje. Det nemlig, som noen spådde, men som få trodde, at før eller siden ville Hitler bli den virkelige seierherre.

100

Vi skal hjelpe de underutviklede land. Vi vet at den største del av jordens befolkning lever på sultegrensen. Vi vet at hver dag dør det 8 000 mennesker av malaria, mens den medisin som kunne redde dem, bare koster 75 øre.

105

75 øre. Det er en trikkebillett. Eller en iskrem. For det vi betaler for et ukeblad kunne to barn redde livet. Vi vet at det finnes land hvor halvparten av barna dør i sitt første leveår, på grunn av tuberkulose.

Her i vårt lille land ofrer vi over en milliard kroner i militærutgifter.

110 Det sies at vi gjør det for å verge vår frihet.

De undertrykte vet, og vi burde vite, at så snart motsetningene blir mindre, så snart det kommer et lite pust av tøvær i den kalde krigens isvinter, er det nettopp de undertrykte som først høster glede av det. Men straks den internasjonale
115 himmel mørkner til, fryser alt til is.

Jeg tror ikke det er mange mennesker som lever i ufrihet og som ser på kapprustningene med noe håp. De vet at det gjør deres ulykker større, at det er de som må lide og at hver ny forsvarsmilliard for dem betyr større ufrihet, større
120 tvang.

Men jeg tror at de ser fram til oss med et håp. Håpet om at vi kan hjelpe dem. Fordi de vet at friheten og freden er uløselig knyttet sammen. All erfaring viser at dette er sant. Det er større frihet i øst i dag enn det var for ti år siden. Hvis vi
125 får leve i fred i ti år til, så vil friheten for den alminnelige mann og kvinne ha vokset seg enda sterkere.

I dag opplever vi et rustningskappløp som verden aldri før har sett maken til.

130 Derfor er også angsten blitt vår tids virkelighet. Men det er to slags angst. Den ene gjør oss fortvilet og motløs, får oss til å si at problemene og utsiktene er så forferdelige at det er umulig å tenke tanken til bunns. Og det er også uten videre klart at ingen ville orke å leve under et slikt press, hvis man virkelig hadde evne til å fatte hva en krig i dag ville bety.

135 Men der er en annen angst. Den som fører til handling, selvoppholdelsesdriften, som får oss til å våkne.

Det er skjedd noe i Norge i løpet av det siste året. Folk er begynt å våkne. Det er
140 skapt en folkebevegelse mot atomvåpen som ingen politiker kan unngå å ta hensyn til.

Det har alltid vært arbeiderbevegelsens mål å arbeide for fred og brorskap over landegrensene, og en skulle også tro at en slik folkebevegelse ville blitt hilst med
145 glede og begeistring av en arbeiderregjering som har nedrustning og fred på sitt program. At de konservative aviser inntok en slik holdning, kan man til en viss

grad forstå. Men arbeiderpressen?

150 Folkebevegelsen er møtt med motstand, hån, mistenkeliggjørelse. Hele det offisielle Arbeiderparti har stilt seg direkte fiendtlig til kampanjen, i måned etter måned har avisene hamret løs, fra regjeringsorganet og helt ned til de minste lokalaviser. Dette er den sosialistiske presse i Norge, anno 1961, etter 25 års sammenhengende arbeiderregjering.

155

Hele motkampanjen har ikke vært uten humoristiske trekk. Når man ser på hele denne hær av bekymrede presse menn og politikere, synes jeg mest av alt de ligner en flokk små og store barn, som forsøker å demme opp bekken og nå ser at demningen sprekker. Med rappe fingre forsøker de å tette igjen hullene, de
160 tramper og dytter, men straks de har tettet ett hull, bryter vannet igjennom et annet.

De kan slett ikke forstå at det er kommet værormslag, at isen holder på å smelte.

165 Men én ting forstår de. De vet inderlig godt at utenrikspolitikken bare er en fortsettelse av innenrikspolitikken, og at den protestbølge som nå reiser seg, også er et uttrykk for protest mot hele det forfall som har funnet sted innen norsk arbeiderbevegelse, fra frigjøringen og fram til i dag. Folk vil ikke lenger finne seg i å bli ført bak lyset. De vil ikke lenger nøye seg med smarte formuleringer, de
170 forlanger klare linjer.

Linjene var klare nok, Sosialisme og fred, var de punkter som sto fremst på programmet, og som alltid har vært arbeiderbevegelsens fremste mål.

175 De er blitt snytt for begge deler. De som i dag representerer arbeiderklassen, har tapt målene av syne. I dag står Norge som alliert med kolonimakter, som bekjemper folkenes frihetskamp; i dag går Arbeiderpartiet til valg med en programpost som krever øket opprustning, større rustningsbyrder, samtidig som vi vet at det fremdeles er store sosiale oppgaver som krever sin løsning.

180

Eksklusjonsvedtaket mot Orientering var først og fremst en politisk terrorhandling, en advarsel til de svake. Ingen skulle lenger være i tvil om hva man utsatte seg for ved å opponere mot partiets mektige ledere. For én ting skal vi huske på. Det var ikke bare disse sju medlemmer som ble ekskludert, det var
185 først og fremst de tanker og idéer de står for. Det var de sosialistiske idéer som en

gang for alle ble drevet ut av partiet og over i illegaliteten.

190 For noen år siden var jeg med på sildefisket borte på Vestlandet. Det var en drivgarnsskøyte, vi var seks mann ombord, og da vi reiste ut, var vi ivrige, for vi hadde mannskapslott og det var i den tiden da det ennå var nok av sild. Men det gikk ikke særlig godt med fisket. Den viktigste grunnen til det var skipperen. Han tok oss aldri med på råd, han var sant å si litt av en pave, det verste av alt var at vi visste ikke en gang hva som skulle foregå. Vi mistet interessen, vi lå framme
195 i skarpen og røykte og drakk kaffe og ventet på at han skulle stikke hodet ned gjennom kappen og fortelle oss når vi skulle trekke og når vi skulle sette. Vi passet jobben, men vi gjorde heller ikke mer.

200 Til slutt ble vi forbannet over dette paveriet, og vi sa at hvis han nå ikke tok oss med på råd, så kunne han dra til helvete med både seg selv og skøyta. Jeg er klar over at formen var meget usaklig, men det vår nå det eneste språket han forsto.

Og han forsto. Vi begynte plutselig å samarbeide. Vi merket ikke slitet lenger, ikke søvnløsheten, ikke skitten ombord, det var plutselig blitt moro, vi fikk lov å
205 stå ved ekkoloddet, og vi var krye som haner når vi plutselig oppdaget en svart dott på skjermen, om kvelden satt vi nede og studerte draftet og snakket om hvor vi skulle sette neste dag, vi hang med øret inn i senderen og prøvde å finne ut hvor silda sto. Vi begynte å få sild. Det var ikke lenger bare en skipper og en flokk andre som jobbet ombord; vi var blitt et mannskap.

210 Jeg tror at hvis Arbeiderpartiet hadde gått inn for den samme arbeidsmetode, hadde interessen og entusiasmen vært en ganske annen enn den er i dag. Jeg tror ikke det hadde vært nødvendig å tigge medlemmene om å komme til møtene, jeg tror folk hadde kommet av seg selv, fordi de visste at her ble det drøftet og
215 arbeidet med ting som vedkom dem selv, det ville utløse deres fantasi fordi de visste at de var medlem av et fellesskap. Det er ikke nok for en ungdom å se fram til TV og bil. Det fyller oss ikke med noen begeistring. Vi må ha noe mer å se fram til, en følelse av at vi er medansvarlige, at vi alle er et mannskap som setter sin ære og stolthet i at lotten skal bli så god som mulig.

220 Vi har fått et politisk patriarkat, en selvtilfreds maktfullkommenhet som ligger fjernt fra det som et virkelig folkestyre egentlig skulle være. Den kvalitetsforringelse som er en følge av dette, gir seg kanskje det grelleste utslag i Stortinget. Vi ser gang etter gang hvorledes stortingsrepresentantene bøyer seg

for partipisken. Vi ser hvorledes de stemmer, stikk i strid med det de før har kjempet for, selv i de mest avgjørende spørsmål for folk og land. De lytter mer til partiet enn til velgerne som valgte dem. De er mer redd for å miste partiets tillit, enn de er for å miste velgernes tillit og sin egen verdighet. Den måten

230 «påskeopprøret» ble kvalt på, er et av de beste bevis. Det er fåfengt å håpe at disse menn har noen evne til å skape noen fornyelse. Et annet eksempel er LO-sekretariatets «rettledning» til sine medlemmer om hvorledes de skulle forholde seg til protestkampanjen mot atomvåpen. Vedtaket var enstemmig, ingen tviler på det. Men denne enstemmighet er et av de mest illevarslende tegn. For det er
235 ikke tegn på enighet innen arbeiderbevegelsen, det er tvert imot et bevis for hvor effektivt opposisjonen er utryddet, hvor uhyggelig sterke partiapparatene er. De som kunne ha stemt imot, sitter der ikke lenger, - en av «de tretten» satt der, - og stemte for.

240 Til tross for denne utvikling har velgerne sluttet opp om partiet ved valg etter valg. Hvis hver mann og kvinne tenkte over hva hans partiloyalitet egentlig har ført til, tror jeg det ville fylle ham med sorg. At det er hans stemme som har ført vårt land opp i den situasjon vi i dag står i, at hans stemme har vært medvirkende til å gjøre vårt land til den lydigste NATO-partner og et effektivt redskap i
245 stormaktsinteressene, at det er hans stemme som har vært med å gjøre vårt land til alliert med det militaristiske Tyskland.

Det er lojaliteten som har fått ham til å føre disse krefter fram til seier. Han har gjort det, fordi han ikke har hatt annet å gjøre, han har ikke hatt noe alternativ.

250 Nå har landsmøtet fattet sitt vedtak. Dere vet hva det går ut på. Jeg vil ikke trette med en lang fortolkning av hvorledes vedtaket skal forstås. Jeg vil bare referere det som var forutsetningen for denne konferansen: hvis landsmøtet svekker atomparagrafen, trenger vi et nytt parti.

255 Det er meningsløst, som enkelte gjør, å begynne å diskutere de forskjellige setninger hver for seg. Vedtaket er en helhet, og for meg står det som har skjedd som om landsmøtet her har gitt Lange de fullmakter han har bedt om, og i tillegg til det, har de pålagt ham å øke rustningene ytterligere. Han kunne ikke
260 ha ønsket et bedre vedtak.

Det rimer også dårlig med Arbeiderpartiets standhaftighet i atomspørsmålet, når man ser på utenriksministerens uttalelser i Stortinget for en tid tilbake.

En gruppe kvinner og menn hadde lagt fram en adresse for Stortinget, hvor man ba regjeringen ta skritt for å få atomvåpnene erklært for folkerettstridige. Utenriksministeren satte seg bestemt imot dette. Han fant det urealistisk.

270 Det er ennå noen som håper, slik de har håpet i femten år, at det skal skje det under, at nå, nå skal Arbeiderpartiet begynne å fornye seg innenfra. Etter at opposisjonen og venstre-kreftene er nøytralisert, skal nå endelig høyrefløyen foreta den gjenfødelse som er nødvendig.

275 Jeg vil be dere kaste et blikk tilbake: Finnes det et eneste tegn som tyder på at noe slikt holder på å skje?

Jeg vil minne dere om at umiddelbart etter atomvedtaket, ble eksklusjonene av Orienteringstilhengere bekreftet av et nesten enstemmig landsmøte. Jeg synes
280 det gir en ganske brukbar rettesnor om viljen og evnen til fornyelse.

Er det ikke snart på tide at hver enkelt tar sitt standpunkt til lojalitet opp til ny prøvelse? Er ikke snart tiden kommet da man må velge om man vil være lojal mot partiapparatet eller arbeiderbevegelsens idéer? Ville det ikke snart være på
285 tide at vi tenkte litt på vår plikt til lojalitet mot dem som er ekskludert, mot alt det de står for?

Personlig ville jeg være skamfull over å tilhøre et parti, som ekskluderte mine kamerater fordi de kjempet og mente det samme som jeg selv. Da har man satt
290 partiet over anstendigheten. Da er lojaliteten ikke lenger en styrke, men en svakhet.

Hvis dette parti nå ikke blir dannet, vil Arbeiderpartiet gå til valg med døren på gløtt for atomvåpen, med fullmakt til å følge NATO i tykt og tynt. Når døren
295 står på gløtt, da er adgangen til huset åpnet. Og enhver som i de senere år har vært vitne til med hvilken beredvillighet regjeringen har imøtekommet NATO's ønsker, behøver ikke å være i tvil om hvorfor døren på død og liv skal åpnes nå.

Igjen vil velgerne gå til valgurnene og gi partiet sin stemme, fordi de ikke har noe
300 annet å stemme på. Igjen vil de politiske ledere kunne stå fram og med selvtilfredshet ta valgseieren som folkets mandat til å gå videre på den veien, hvor nå snart ingen vei fører tilbake.

305 Det er det som ikke må skje.

Det nytter ikke i det uendelige å stå i opposisjon, hvis denne opposisjon ikke gir seg praktiske utslag. Jeg tror, at hvis vi skulle gi opp nå, ville mange føle det som om den håpløshet som har holdt oss lammet i så mange år, nå hadde vunnet for
310 godt. Vi vil ende i passivitet og likegyldighet.

Det er dette som ikke må skje. Bare et parti med en klar, sosialistisk målsetting kan i dag gi den fornyelse som vi trenger. Det vil vekke opp de sløve og gi de mismodige nytt mot. Spesielt tror jeg det vil ha en sterk appell til ungdommen,
315 den ungdom som ennå ikke er ødelagt av en misforstått partiloyalitet og forpestet av den kalde krigs lammelse. Jeg tror at for ungdommen må politikernes svik føles dobbelt bittert. De er inderlig lei av den kompakte enstemmighet og av ulne talemåter. De lar seg ikke bløffe av smarte formuleringer.

320 Vi må ikke stirre oss blinde på vanskelighetene. Det er oss selv det kommer an på. Den største fare ligger i vår egen tvil.

Vi må ikke la oss lamme av skeptikerne, av dem som sier på den ene siden og på
325 den annen side og er det egentlig vel betenkt. Vi skal tenke oss grundig om, men vi skal huske på at hva vi enn gjør, så må vi gjøre et valg. Hva som enn skjer her på denne landskonferansen, kommer noe til å skje. Ingenting vil bli som før. Skeptikerne er nødvendige nok, men alene har de aldri skapt noen bevegelse. Det er ikke tilstrekkelig å sitte som passive tilskuere til begivenhetenes gang, det
330 er vårt ansvar og vår plikt selv å forme begivenhetene, og så får skeptikerne gi kloke og presise analyser av hvorledes det egentlig skjedde, eller kanskje gi fremragende forklaringer på hvorfor de selv tok feil.

Vi har ikke noe partiapparat. Det er et spørsmål som må løses. Vi har ikke noen
335 landsomfattende presse. Men vi skal nok gjøre vår stemme hørt.

Pionerene telte ikke på knappene. De spurte ikke embetsmennene om fullmakt. De snakket ikke seg imellom om navnene var store nok. De handlet, fordi de visste at deres sak var riktig.

340 Og med disse ord vil jeg anbefale at partiet blir stiftet.

345

Kilde

Sigbjørn Hølmebakk: Ta ikke denne uro fra meg. Artikler, taler, polemikk. Oslo 1982, s. 108-118

350

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/nar-demningen-brister>

355

360

365

370

375

380